

ЗІСТАВЛЕННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЖАЛО
В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Можна говорити про два семантичні варіанти висловлювання жалю. Це пов'язано з дивною неоднозначністю центрального семантичного компонента, а саме, оціночного. Розбіжність між ними зумовлена тим, що в ситуаціях, які відповідають аропозиційному змісту, вибираються протилежні терміни порівняння: у першому випадку - це стан справ, що існує в дійсності й має знак "мінус" /наприклад, зроблена помилка/, а в другому - неіснуючий стан справ, що має знак "плюс" /наприклад, щасливі роки юності/. У першому випадку ми шкодуємо за тим, що є, й те, що є - погано. А в другому випадку - за тим, чого нема й що добре. Така двозначність має свої підстави. Перше трактування йде від Арістотеля /Аристотель, 1983/, Спінози /Спиноза, 1957/. Є визначення Декарта, в якому жаль розглядається як печаль, пов'язана зі спогадами про задоволення /Декарт, 1950/. Отже, існують висловлювання, що передають значення жалю зі знаком семантичного компонента "мінус" і зі знаком семантичного компонента "плюс".

Таке поєднання значень не є універсальним або навіть широко розповсюдженим. Наприклад, воно відсутнє в англійській мові. Більш поширене поєднання змісту жалю й каяття. Різниця між ними полягає в тому, що вони можуть протиставлятися. Каятися можна тільки за навмисно зроблений вчинок, коли людина контролювала ситуацію. А ситуація контролюється тоді й тільки тоді, коли людина є суб'єктом навмисної дії. Навмисна дія, у свою чергу, це дія, результат якої співпадає з наміром. Не означає, що людина в певний момент у минулому вважала, що робить погано, а в теперішній момент відчуває це. Каяття дуже неприємне, тому що причина його залежить тільки від нас /Декарт, 1950/. Це почуття, як наслідок навмисної дії, показує на те, що причину горя можна було усунути. У філософській літературі каяття - це визнання своєї провини й засудження своїх минулих вчинків.

Розглянемо семантичний інваріант жалю зі знаком "мінус".

Події відбуваються в часі, а час тече від минулого через теперішнє до майбутнього. Плин часу полягає в тому, що точка теперішнього моменту, рівномірно просуваючись від минулого до

майбутнього, перетворює нескінченно розгалужене дерево шляхів змін світу в одну лінію - дійсну лінію розвитку подій. Якщо розуміти реальний світ як безліч подій, які відповідають теперішньому моменту, тоді минулого, очевидно, нема тому, що його нема в реальному світі.

Минуле - це те, чого нема зараз /у цій реальності, у реальності теперішнього/, але те, що, як ми впевнені, було раніше /в іншій минулій реальності/. Минуле, на відміну від теперішнього, не піддається безпосередньому чуттєвому сприйняттю, але воно лов'язане з теперішнім опосередковано - воно залишає свій слід у теперішньому як у суб'єктивних переживаннях /у пам'яті/, так і в об'єктивних фактах, котрі природно пояснюються як наслідки минулих подій. Розрізняють два типи відношень теперішнього до минулого: відношення безпосередньої наступності /наявність безперервної послідовності проміжних станів/ й ідеальний зв'язок /спогад/.

В одних випадках те, як складеться подальший розвиток подій, від нас не залежить. Назедемо приклади:

"The girl told me your comrade who wae with ua at the train is dead."

"Yes."

"What a pity. Never have I seen such an explosion. He was a man of talent." /Hemingway, 1981 :31/

"Дівчина сказала мені, що твій товариш загинув - гой, що був із нами тоді, як підривали поїзд.

- Так.

- Щодо. Я такого вибуху ще ніколи не бачила. Він мав хист до цього діла." /Хемінгуей, 1984:175/

У наведених прикладах описується ситуація, що визначає стан реального світу. Незалежно від того, як давно відбулася подія, ми відчуваємо жаль тільки в тому випадку, коли вважаємо, що це не вплинуло на подальший розвиток подій. Як в англійській, так і в українській мові значення жалю зі знаком семантичного компонента "мінус" у даних випадках відображається односкладними безособовими реченнями.

В інших випадках ми зустрічаємося з необхідністю /або маємо можливість/ самі вибирати один з альтернативних шляхів. Людина може діяти, тобто, враховуючи наявність різноманітних можливих

варіантів розвитку подій, сприяти здійсненню одного з них /Фоллесдаль, 1936/. Здійснення вибору передбачає, у свою чергу, ціннісне порівняння можливих альтернатив. Тут ми виходимо з наших уявлень щодо ймовірності наслідків можливих дій, а також із тієї значущості, котру ми приписуємо кожному з цих наслідків. Помноживши ймовірність на значущість і підсумувавши результати, людина вираховує ефект кожної альтернативи й вибирає альтернативу з найбільш очікуваною корисністю. Отже, у таких випадках у висловлюваннях жалю із семантичним компонентом "мінус" мова йде про відображення негативного емоційного стану людини й теперішнього стану подій. Людина відчуває, що трапилось те, чого вона не хотіла, тобто суб'єкт стану відчуває, що ситуація, яка має місце, гірша, ніж альтернативна до неї, наприклад:

"Nay," she put her hand on his shoulder. "Thou has no fear catch. I know that. I am sorry I joked too roughly with thee. We are all in the same caldron."

/Hemingway, 1981:300/

"-Ні. Вона поклала йому руку на плече. - Від тебе страхом не можна заразитися, бо в тебе його нема. Я це знаю. Мені шкода, що я з тобою так жорстоко жартувала."

/Хемінгуей, 1934:377/

Наведені приклади описують емоційний стан мовця, тобто у даних висловлюваннях жалю присутне значення "Я".

Своєрідність функціонування засобів вираження майбутнього часу полягає в тому, що в даних висловлюваннях з футуральним змістом існує певний взаємозв'язок таких компонентів мовленнєвої ситуації, як її учасники та часова обстановка. У процесі спілкування виступають двоє: мовець й адресат. Головною фігурою з них є мовець. Значення футуральності передає його думку відносно ступеня вірогідності майбутньої дії й стану цієї дії відносно до моменту мовлення.

Аналіз прикладів дозволив з'ясувати, що значення жалю передається лексичними, лексико-семантичними та синтаксичними засобами. В українській та англійській мовах спостерігається певна еквівалентність мовних засобів вираження цього почуття.